

Отже, НГУ є військовим формуванням із правоохоронними функціями, яке підзвітне суспільству. Контроль за діяльністю НГУ здійснюється як з боку держави (Верховної Ради України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України, центральних, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, в межах повноважень визначених законом, а також судових органів України), так і громадськості (громадян України, громадських організацій, засобів масової інформації).

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну гвардію України: закон України від 13.03.2014 № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.

2. Національна гвардія України отримала статус спостерігача в ФІЕР з перспективою членства/Прес-служба НГУ // Міністерство внутрішніх справ України: офіц. сайт. 12.10.2016. URL: http://mvs.gov.ua/ua/news/3307_Nacionalna_gvardiya_Ukraini_otrimala_status_sposteregacha_v_FIER_z_perspektivoyu_chlenstva_FOTO_VIDEO.htm (дата звернення: 19.04.2017).

3. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т. 1: Загальна частина/редкол.: В. Б. Авер'янов (голова). Київ: Юрид. думка, 2004. 584 с.

4. Адміністративне право України: підручник/Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.

Одержано 21.04.2017

*

УДК 347.132.6

Альона Сергіївна Бахаєва,

*ад'юнкт Харківського національного
університету внутрішніх справ;*

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6498-2213>

ВОЛЯ ТА ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ ПІД ЧАС УКЛАДАННЯ ПРАВочИНІВ

Незважаючи на широкий інтерес науковців до проблем недійсних правочинів, сьогодні ще виникає немало теоретичних та практичних питань навколо блоку правочинів, укладених із

порушенням вимог законодавства, зокрема й тих, що стосуються вимог єдності волі та волевиявлення учасників правочину, і досі не існує єдиної позиції щодо юридичної природи недійсних правочинів та їх місця в системі юридичних фактів.

На підставі результатів наукових здобутків та доктринальних положень, здійснених у сфері недійсних правочинів, автор намагається класифікувати окремі види вад волі та волевиявлення при укладенні правочинів як умови дійсності правочину та їх місця в системі юридичних фактів.

Враховуючи значний обсяг досліджень навколо недійсних правочинів, у цивілістичній доктрині не має єдиної думки щодо правової класифікації вад волі та волевиявлення при укладенні правочинів як умови дійсності правочину та їх місця в системі юридичних фактів.

Окремі елементи вад волі та волевиявлення при укладенні правочинів традиційно поділялися на дві групи: 1) без внутрішньої волі на укладення правочину; 2) внутрішня воля сформувалась невірно.

До цього числа відносяться правочини, зроблені під впливом помилки, обману, насильства, зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою стороною, під впливом тяжких обставин, вчинених дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними (ст. 225, 229–233 ЦК України). Характерна риса зазначених недійсних правочинів – невідповідність волевиявлення (яке має повністю відповідати вимогам закону) справжньої волі особи, якої немає або вона склалася поза дійсним бажанням особи укласти правочин. У правочині підмінюється воля сторони правочину на волю сторонньої особи, яка здійснює протиправний вплив на волю сторони.

Відповідно до ч. 1 ст. 229 ЦК України, якщо особа, яка вчинила правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин може бути визнаний судом недійсним. Помилка особи в правочині в науці іменується омана [1]. При укладенні недійсного правочину внаслідок омани воля особи формується в результаті неправильних уявлень про дійсні (реальні) умови правочину або про обставини реальної дійсності, однак без протиправного наміру іншої сторони. Головна відмінність

помилки від омани в тому, що помилка формується без протиправного наміру контрагента, а в більшості випадків виникає з необачності, самовпевненості, непоінформованості, переоцінки власного досвіду [2]. При цьому до уваги повинна братися не будь-яка омана, а лише та, що має істотне значення. Узагальнюючи ці випадки, ми класифікуємо їх таким чином:

По-перше, при помилці у характері правочину – сторони помиляються у визначенні самого правочину, наприклад, укладають договір оренди майнового паю, при наданні речі на зберігання застосовують правила договору безоплатного користування річчю. Так у справі № 723/26/14-ц суд касаційної інстанції, залишаючи без змін рішення апеляційного суду, яким визнано недійсним договір дарування житлового будинку, виходив із того, що укладаючи оспорюваний договір дарування, позивач помилився щодо фактичних обставин правочину та його природи, що вплинуло на його волевиявлення під час укладення договору дарування замість договору довічного утримання.

По-друге, помилка в предметі правочину (помилка в якості предмета) має місце, коли учасник правочину під час укладання правочину помилково мали на увазі різні речі, і ця помилка була з'ясована лише при передачі речі, наприклад, покупець бажає придбати взуття з натуральної шкіри, а йому продають зі штучної, оскільки продавець не знав про наміри покупця. Так у справі № 6-372цс16 суд встановив, що наявність чи відсутність помилки – неправильного сприйняття позивачем фактичних обставин правочину, що вплинуло на волевиявлення особи під час укладення договору дарування замість договору довічного утримання, суд визначає не тільки за фактом прочитання сторонами тексту оспорюваного договору дарування та роз'яснення нотаріусом суті договору, а й за такими обставинами, як: вік позивача, його стан здоров'я та потреба у зв'язку із цим у догляді й сторонній допомозі; наявність у позивача спірного житла як єдиного; відсутність фактичної передачі спірного нерухомого майна за оспорюваним договором дарувальником обдаровуваному та продовження позивачем проживати в спірній квартирі після укладення договору дарування.

Не є помилкою щодо якості речі неможливість її використання або виникнення труднощів у її використанні, що сталося

після виконання хоча б однією зі сторін зобов'язань, які виникли з правочину, і не пов'язане з поведінкою іншої сторони правочину. Не має правового значення помилка щодо розрахунку одержання користі від вчиненого правочину.

По-третє, помилка в особі контрагента має місце, коли особу помилково приймають за однофамільця чи особа повторно звертається в установу для надання послуги і з'ясується, що в ній вже не працює той робітник, який останнього разу був виконавцем послуги. Так, у справі № 522/2038/14, ухвалюючи рішення про задоволення позовних вимог, суд першої інстанції, з висновками якого погодились суди апеляційної та касаційної інстанцій, дійшов висновку про те, що позивачка, надаючи нотаріально посвідчену згоду на укладення договору купівлі-продажу квартири, помилялась стосовно істотних умов оспорюваного договору, а саме ціни квартири та особи-покупця;

По-четверте, помилка в праві – це випадки, коли особи перебували в омані з підстави правового регулювання правочину. Наприклад, уклали договір поставки під час дії мораторію на ввіз. Так, у справі № 6-25376св10 апеляційний суд не врахував і змісту п. 5 Прикінцевих положень закону України «Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи», за яким на 2009–2010 роки введено мораторій на примусове виселення із житла, в якому зареєстрована фізична особа іпотекодавець, і це житло є єдиним житлом іпотекодавця, у разі якщо відсотки за іпотечним житловим кредитним договором сплачується своєчасно або з максимальною затримкою до двох місяців, а також документально врегульовано питання реструктуризації боргу на узгоджених з банком умовах виселення буде неможливим.

Відповідно до ч. 1 ст. 230 ЦК України, якщо одна із сторін правочину навмисно ввела другу сторону в оману щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин визнається судом недійсним. Якщо було навмисне введення особи в оману відносно дійсних умов правочину, в результаті чого сторона укладає не вигідний для себе договір, такі недійсні правочини іменуються вчиненими під впливом обману. Обман може виражатися в двох формах:

1) в активній формі, коли стверджуються неправдиві факти про правочин, його елементи; заперечуються недоліки; перебільшення; підробки і т. п. Так, у справі № 668/13508/14-ц суд дійшов висновку, що неправдиве повідомлення батьками, які є одночасно законними представниками неповнолітньої або малолітньої особи, про відсутність прав дитини на майно, що передається в іпотеку, не може бути підставою для визнання іпотеки недійсною за позовом батьків, які зловживали своїми правами законних представників дитини, а може спричинити інші наслідки, передбаченні законодавством, які застосовуються органами опіки та піклування;

2) у пасивній формі, коли навмисно вмовчується про дійсні факти: ненадання повної документації; приховання інформації і т. п. Так у справі № 6-7184св08 судом встановлено, що 31 травня 2007 року між ВАТ «Донецьксільбуд» та відповідачами був укладений та нотаріально посвідчений договір купівлі-продажу 70/100 частин будівель автобази. Відповідачі навмисно замовчували наявність обставин, що можуть перешкодити вчиненню правочину, а саме відсутність у них наміру сплачувати за придбання майна 3 млн. 900 тис. грн. Унаслідок дій відповідачів позивач навмисно був введений в оману щодо вартості майна, яку мали намір сплатити за його придбання відповідачі, замовчуючи існування обставин, які могли перешкодити вчиненню правочину з боку позивача.

Головний елемент цих недійсних правочинів – прямий намір контрагента або третіх осіб, які діють на прохання контрагента, на введення сторони в оману. Як вказують науковці, обман може стосуватися не тільки умов правочину, але й знаходитися за межами правочину, наприклад, стосуватися мотиву і цілей правочину.

Частина 2 ст. 230 ЦК України встановила виняток із загального правила визнання правочину недійсним двосторонній реституції, яке полягає у двократному розмірі відшкодування завданих збитків і можливості стягнути моральну шкоду зі сторони, яка використовувала оману.

Омана у правочинах не поширюється на випадки, коли помилка стосується мотивів укладання правочину.

Відповідно до ч. 1 ст. 231 ЦК України, правочин, вчинений особою проти її справжньої волі внаслідок застосування до неї фізичного чи психічного тиску з боку другої сторони або з боку іншої особи, визнається судом недійсним. Насильство – фізичний або психологічний вплив на особу – учасника правочину або його близьких з метою спонукання особи до укладення правочину. Особа, що укладає невігідний для себе правочин, виражає волю під впливом заподіяних фізичних чи моральних страждань. При вирішенні спорів про визнання недійсним правочину, вчиненого особою під впливом насильства, судам необхідно враховувати, що насильство має виражатися в незаконних, однак не обов'язково злочинних діях. Насильницькі дії можуть вчинятись як стороною правочину, так і іншою особою – як щодо іншої сторони правочину, так і щодо членів її сім'ї, родичів тощо або їх майна. Факт насильства не обов'язково має бути встановлений вироком суду, постановленим у кримінальній справі [3, п. 21].

При цьому не обов'язково, щоб контрагент сам здійснював цей вплив, необхідно, щоб він знав про примус і використовував цю обставину в своїх інтересах.

Список бібліографічних посилань

1. Макарчик В. С. Основи римського приватного права: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Атіка, 2003. С. 184–186.

2. Зайцев О. Л. Правочини з вадами волі. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. Вип. 36. С. 364–369. URL: <http://visnyk.univd.edu.ua/index.php?controller=service&action=download&download=28881> (дата звернення: 18.04.2017).

3. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листоп. 2009 р. № 9 // *Право України: Інтернет-проект/Інформ.-аналіт. центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА:ЗАКОН»*. URL: http://pravo.ligazakon.ua/document/view/V5090583?edition=2009_11_06 (дата звернення: 18.04.2017).

Одержано 20.04.2017

*